

David Bezmozgis

De vrije wereld

Vertaald door Nicolette Hoekmeijer

2011

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Voor Hannah

En ter nagedachtenis aan
Mendel Bezmozgis (1935-2006)
Jakov Milner (1915-2006)

De Heer zei tegen Abram: ‘Trek weg uit je land,
verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten,
en ga naar het land dat ik je zal wijzen.’

GENESIS 12:1

Juli

Alec Krasnanski stond op het perron van het Weense Westbahnhof terwijl om hem heen de vertegenwoordigers van het Sovjet-Jodendom – van Tallinn tot Tasjkent – onrustig door elkaar krioelden, duwden en drongen om hun bagage in de gereedstaande trein te krijgen. Zijn eigen familie krioelde ertussendoor: zijn ouders, zijn neefjes, zijn schoonzus, en vooral zijn broer, die driftig in de weer was met koffers en plunjezakken. Hij zou hem eigenlijk moeten helpen, maar zijn aandacht werd getrokken door twee knappe toeristes iets verder op het perron. De ene was een brunette, zuidelijk en wulps; de andere was klein en blond – samen gaven ze een mooi beeld van de schoonheid en de overvloed van deze wereld, alsof het zo was bedoeld. Beide meisjes waren blootsvoets, hun sandalen stonden keurig naast elkaar op het perron. Alec volgde een lijn van gladde, gebronsde huid van hiel naar kuit naar dij, uiteindelijk onderbroken door de gerafelde rand van een afgeknipte spijkerbroek. Daarboven droegen de meisjes een dun, mouwloos bloesje. Ze zaten op hun rugzak, ontspannen tegen elkaar aan geleund. Ze hadden een mooi en wezenloos gezicht. Ze leken geen boodschap te hebben aan vertrektijden en verplichtingen. Mensen haastten zich langs hen heen, enkele meters verderop voerde het Russische circus zijn potsierlijke kunsten op, maar zij leken het nauwelijks te merken. Alec nam aan dat ze Amerikaans waren. Hij schatte dat ze ergens begin twintig waren. Hij was zesentwintig, maar hij kon voor jonger doorgaan. Op school en op de universiteit had hij veel aan atletiek gedaan en

hij had nog altijd het sportieve figuur van een hardloper. Hij had het donkere haar van zijn vader, met de mooie slag. Van jongs af aan was Alec zich bewust geweest van het effect dat hij op vrouwen had. Zodra hij in de buurt kwam veranderden ze veelal in een geëxalteerde versie van zichzelf. De moederlijke types werden nog moederlijker, de botte types nog botter, de verlegen types nog verlegener. Hun grootste angst was dat hij hen voor schut zou zetten, en ze waren dankbaar wanneer hij dat niet deed. In zijn ervaring was veel van het moois dat het leven te bieden had terug te voeren op de dankbaarheid van een vrouw.

Toen hij de twee meisjes zag zitten, moest Alec de neiging bedwingen op hen af te stappen. Het zou zo makkelijk kunnen zijn. Hij had Engels geleerd. Hij hoefde alleen op hen af te stappen en te zeggen: Hallo, komen jullie uit Amerika? En zij hoefden alleen maar ja te zeggen.

- Waar wonen jullie, in Amerika?
 - Chicago. En waar kom jij vandaan?
 - Riga, Letland. De Sovjet-Unie.
 - Wat interessant. We hebben nog nooit iemand uit de Sovjet-Unie ontmoet. Waar ga je heen?
 - Chicago.
 - Nee, dat meen je niet.
 - Ja, dat meen ik wel. Ik ben op weg naar Chicago.
 - Is dit de eerste keer dat je naar Chicago gaat?
 - Ja, dit is de eerste keer dat ik naar Chicago ga. Kunnen jullie me wat meer over Chicago vertellen?
 - Ja hoor, we kunnen je van alles vertellen. Kom erbij zitten. Dan vertellen we je alles over Chicago.
 - Dank je.
 - Geen dank.
- Alec voelde Karls hand op zijn schouder.
- Wat bezielt je?
 - Niets.
 - We hebben zeven minuten om alles in de trein te krijgen.

Hij liep achter Karl aan naar de plek waar hun ouders de koffers hadden klaargezet, zodat Karl en Alec ze door het raampje de coupé in konden wurmen. Vlak naast hen zat een ouder echtpaar terneergeslagen op hun koffers. Om hen heen was iedereen druk in de weer. Niemand bood hun een helpende hand, niemand keurde hen zelfs maar een blik waardig. Het was inmiddels een vertrouwd gezicht, zielige oude mensen die op hun bagage zaten.

– Ik zie die mensen heus wel, zei Karl. Kom van je luie reet – als we nog tijd over hebben helpen we ze.

Alec boog zich over de overgebleven berg koffers en plunjezakken op het perron. De een leek nog zwaarder dan de ander. Met zes volwassenen hadden ze twintig stuks bagage, alles volgepropt met spulletjes voor de bazaars van Rome: tafellinnen, speelgoed, samowaars, balletschoenen, matroesjkapoppetjes, handbewerkte Letse lederwaren, nylonkousen, gelakte doosjes, zakmessen, fotoapparatuur, plaatjesboeken en toneelkijkers. In een wel heel zware koffer zat Alecs niet onaanzienlijke commerciële investering: tientallen langspeelplaten.

Door de plunjezakken eerst op zijn schouder te hijsen en ze dan langs de zijkant van de trein te laten glijden, wist Alec ze de coupé in te werken, waar ze werden aangepakt door Polina en Rosa, zijn vrouw en die van Karl.

Karl sprak het oude echtpaar aan. Goed dan, medeburgers, kunnen we u helpen?

De oude man kwam van zijn koffer, rechte zijn rug en antwoordde op de formele toon van een partijfunctionaris of een universitair docent.

– We zouden u zeer erkentelijk zijn. Als u me toestaat, mijn vrouw heeft een doos chocolaatjes bij zich.

– Dat is niet nodig.

– Ook niet een paar, voor de kinderen?

Karls beide zoontjes hadden hun hoofd uit het raampje van de coupé gestoken.

– Wat u wilt. Maar het zijn net dieren in een dierentuin. Kijk uit voor uw vingers.

Alec en Karl hesen de koffers van de oude mensen op hun schouders en wurmden ze de coupé in. Alec zag de oude man naar Polina kijken.

– Is zij uw vrouw?

– Ja.

– Een echte Russische schone.

– Dank u voor het compliment. Al zal zij het misschien niet met u eens zijn. Emigreren is niet bevorderlijk voor het uiterlijk.

– Integendeel. De Russische vrouw bloeit op onder moeilijke omstandigheden. De Russische man gaat misschien drinken of vechten, maar ons voormalige land is gebouwd op de ruggengraat van de Russische vrouw.

– Geldt dat niet voor elk land?

– Dat kan zijn, maar van andere landen heb ik geen verstand. Ik was een Sovjetburger. Voor mijn generatie betekende dat echt iets. We hebben onze jeugd geofferd, onze meest productieve jaren, ons geloof. En uiteindelijk hebben ze ons alles afgenomen. Daarom vervult het mijn hart van trots om uw vrouw te zien. Elke Jood zou een Russische bruid mee moeten nemen. Al was het maar om ze uit handen te houden van de alcoholisten. Ik ben een oude man, maar als de wet het had toegestaan had ik tien vrouwen genomen. Echte Russische vrouwen. Want zonder hen houdt dat land geen vijf minuten stand.

De vrouw van de oude man, onmiskenbaar het product van een sjetlopioeding, luisterde met echtelijke onverschilligheid naar de woorden van haar man. De blik in haar ogen maakte duidelijk dat er weinig was dat ze hem niet al honderden keren eerder had horen verkondigen.

– Op de vrouwen, zei Alec. Als we in Rome zijn, zullen we op hen drinken.

Alec hielp het oude echtpaar de trein in en sprong zelf ook

aan boord toen de trein zich langzaam in beweging zette. Hij wrong zich langs alle emigranten in de smalle gangpaden en bereikte zijn eigen familie, dicht opeengepakt met al hun spullen. Zijn vader, die op een stapel plunjezakken zat, keek Alec met gefronste wenkbrauwen aan.

- Waar had je het over met die oude bok?
- De onvolprezen Russische vrouw.
- Je favoriete gespreksonderwerp. Je had bijna de trein gemist.

Samuel Krasnanski keek om zich heen en nam hun situatie in ogenschouw.

- De coupés zijn half zo groot.

Dat was waar, dacht Alec. Je kon over de Sovjet-Unie zeggen wat je wilde, maar de slaapcoupés waren ruimer.

- Wil je terug vanwege de ruimere coupés? vroeg Karl.
- Wat kan het jou schelen wat ik wil? zei Samuel.

Verder zei Samuel Krasnanski niets meer tussen Wenen en Rome. Hij zat zwijgend naast zijn vrouw en viel uiteindelijk in slaap.

Ergens ten zuiden van Florence tilde Polina Alecs hoofd van haar schouder en legde het voorzichtig in een holte tussen twee bobbels van de plunjezak die als matras diende. Terwijl ze zijn hoofd liet zakken deed Alec zijn ogen open, en nadat hij heel even niet wist waar hij was, keek hij Polina aan met een nieuwsgierig glimlachje. Het was een blik die Alec typeerde, en tevens wat haar als eerste aan hem was opgevallen. Nog voordat hij haar echtgenoot werd, nog voor het begin van hun relatie, nog voordat ze ook maar iets van hem wist, had Polina hem in een van de VEF-fabrieken gezien – waar hij met soepele tred door de fabriekshallen liep, zijn dienblad aanpakte in de kantine, papieren naar de afdeling Werktuigbouw bracht – altijd met die kinderlijke, licht geamuseerde blik in zijn ogen.

– Als ik alles door Papatsjka op een presenteerblaadje kreeg aangereikt, zou ik misschien ook wel met zo’n idiote grijns op mijn gezicht rondlopen, had Marina Kirilovna tegen Polina gezegd toen Alec voor het eerst op de afdeling Werktuigbouw was verschenen.

Marina Kirilovna zat aan het bureau naast Polina, op de afdeling Werktuigbouw van de VEF-radiofabriek. Voor mannen voelde Marina Kirilovna, die halverwege de veertig was en al twee keer weduwe, slechts minachting, in meer of mindere mate. Het waren luiwammes, paljassen, sukkels, leugenaars, bruten en – zonder uitzondering – zuiplappen. Het trieste was dat vrouwen met hen zaten opgescheept en daar, voor het merendeel, in berustten. Het was alsof het Russische gezegde ‘Als

hij je niet slaat, houdt hij niet van je,' hen met de paplepel was ingegoten. Wat haar eigen overleden echtgenoten betrof, zei Marina Kirilovna geregeld dat het feit dat ze hen had overleefd vrijwel het enige plezier was dat ze aan hen had beleefd.

Later, toen Marina Kirilovna begon te vermoeden dat er iets speelde tussen Polina en Alec, sprak ze waarschuwende woorden.

- Het zijn mijn zaken niet, maar al is je echtgenoot niet bepaald een lot uit de loterij, hij is en blijft een man.

- Het zijn inderdaad jouw zaken niet, had Polina gezegd.

- Je moet het natuurlijk helemaal zelf weten. Maar hier kan alleen maar ellende van komen. Ik zie hem rondhuppelen als een kind met een vlindernet. En als je hoopt door dit gedoe promotie te maken, bedenk dan dat de helft van de meisjes hier in de fabriek daar dan voor in aanmerking zouden komen.

Bij het woord 'promotie' was Polina bijna in lachen uitgebarsten. Het idee dat ze bijbedoelingen zou hebben, met name de bedoeling hogerop te komen, was nog bespottelijker dan de weduwe ooit zou kunnen denken. Om te beginnen was het hele idee om binnen de fabriek hogerop te komen lachwekkend. Er werkten duizenden mensen en niemand – op de partijfunctionarissen na – had een salaris om jaloers op te zijn. Maar los daarvan zou je kunnen zeggen dat het verlangen om hogerop te komen – al was het dan niet haar eigen verlangen – wel degelijk de reden was dat ze op Alecs avances was ingegaan. Hogerop komen was een verlangen – hardnekkig, kleingeestig en bureaucratisch – dat haar man koesterde. 's Avonds deprimeerde hij haar met zijn plannetjes om carrière te maken, in het weekend verveelde en beschaamde hij haar, tijdens etentjes met mensen die hij als 'invloedrijk' bestempelde. Vergeleken met hem was Alec de minst ambitieuze man die ze ooit had ontmoet.

Op een middag, net toen ze naar huis wilde gaan, was Alec op haar afgestapt. Samen met Karl.

– Mijn broer en ik gaan uit, op zoek naar avontuur. We hebben het gezelschap nodig van iemand met verantwoordelijkheidsgevoel, om te voorkomen dat het uit de hand loopt.

– Wat heb ik daarmee te maken?

– Je straalt vriendelijkheid en verantwoordelijkheidsgevoel uit.

– Dat geldt ook voor Lenin.

– Dat is waar. Maar Lenin is niet beschikbaar. En ik weet zeker, op het gevaar af onvaderlandslievend over te komen, dat we de voorkeur geven aan jouw gezelschap.

Zelfs nu, met haar voorhoofd tegen het koele raampje gedrukt, was het moeilijk te geloven dat die uitnodiging haar uiteindelijk naar dit klamme gangetje in de trein naar Rome had gevoerd. Polina, die moeite moest doen om door haar eigen spiegelbeeld heen te kijken, verbaasde zich erover dat het platteland waarboven de zon nog net niet was opgekomen, het Italiaans platteland was, dat de zwarte tweedimensionale koeien Italiaanse koeien waren, en de geometrische vormen Italiaanse huizen, bewoond door Italianen – en wanneer de trein zo af en toe langs een huis met een verlicht raam schoot, kon ze nauwelijks bevatten dat daar echte Italianen woonden, al wakker op dit vroege uur, Italianen die de alledaagse en geheimzinnige dingen deden die Italianen op de vroege ochtend binnenshuis doen. Ze betreurde het dat ze niet meteen even rustig ergens kon gaan zitten om haar gedachten te ordenen en alles voor haar zus op papier te zetten.

In Wenen had ze haar al twee keer geschreven.

Lieve Brigitte,

Vanochtend, op weg naar een afspraak met onze maatschappelijk werker, zagen we een klein meisje en haar broer op de binnenplaats van het pension staan overgeven. Diezelfde twee kinderen stonden gisterochtend ook al over te geven op de binnenplaats. Beide keren stoomde hun moeder, een vrouw uit Tbilisi die

haar mond niet open lijkt te kunnen doen zonder dat er geschreeuw uit komt, zwaaiend met haar slipper de binnenplaats op. Deze vrouw keert elke avond terug van de markt met een tros bruinige bananen, ongeveer zo groot als een stevige kat. Maar je kunt het haar moeilijk kwalijk nemen. Iedereen heeft een paar dagen nodig om aan de bananen te wennen. Ze zijn niet duur, maar als je echt voordelig uit wilt zijn kun je overrijpe bananen kopen. Die zijn nog goedkoper dan appels. Je zou denken dat ze in Oostenrijk worden geteeld. Ik zou niet weten hoe ik de ananassen moet omschrijven, of de kip of het varkensvlees bij de slager. Alle emigranten vergapen zich, net als ik, aan de etalages. Alsof het allemaal niet echt is, maar uit een film. Als je bedenkt hoe weinig geld we hebben, zou het trouwens ook net zo goed een film kunnen zijn. Op onze tweede avond hier hebben Igor en ik een straat verkend met allemaal kledingwinkels. Er waren aparte zaken voor vrouwen en voor mannen. We waren er op het moment dat de winkels dichtgingen. De Oostenrijkers liepen gehaast de winkels in en uit, met tassen en dozen in de hand, en stuk voor stuk gekleed als de etalagepoppen in die zaken. Vergeleken met hen zagen wij eruit als bedelaars. Ik droeg de vaalgele jurk die papa uit Stockholm heeft meegenomen. Die jurk is bijna vier jaar oud. Weet je nog hoe opgetogen ik was toen ik hem kreeg? Ik schaam me nu als ik eraan denk. Toen ik erin rondliep, te midden van al die mensen, wilde ik dat ik onzichtbaar was. Dan zou ik al het moois kunnen bewonderen zonder dat men mij in die afschuwelijke jurk kon zien. Werkelijk alles wat de mensen hier in Wenen dragen zou de jaloezie opwekken van heel Riga. En dan heb ik het niet alleen over de laatste mode. Ik heb het ook over de materialen, de kwaliteit van de kleding. Dat had ik natuurlijk wel verwacht. Wat ik niet had verwacht waren de kleuren. Er waren jurken en blouses in kleuren die nieuw voor me waren. Vreemd om te bedenken dat ik bepaalde kleuren in al die jaren van mijn leven nog niet eerder had gezien. In een etalage hing een zijden blouse van een in-

tens lavendelblauw, dat me aan exotische bloemen deed denken. Ik was er zo door getroffen dat ik te lang voor de etalage bleef staan. Igor zei dat ik naar binnen moest gaan om hem beter te bekijken, maar dat wilde ik niet. Hij plaagde me en gaf me speels een duwtje in de richting van de deur. Dat trok de aandacht van de verkoopster. Ze was in de veertig, heel modieus gekleed. Ik denk dat ze ons wel grappig vond. Zo sprak ons aan in het Duits, wat Igor wel een beetje verstaat. Ze wilde weten wat mijn belangstelling had getrokken. Igor wees naar de blouse en de verkoopster vroeg of we binnen wilden komen zodat ik hem kon passen. Ze was heel aardig en wilde ons helpen, maar ik moest me letterlijk aan Igors greep ontworstelen om niet naar binnen te gaan. Ik wilde de vrouw mijn excuses aanbieden voor mijn botte reactie, maar zelfs dat kon ik niet in het Duits. Ze moet hebben gedacht dat ik gek was. Maar ik kon alleen maar voor me zien dat ik die blouse zou passen en hem op de een of andere manier stuk zou maken. Ik had me geen raad geweten als dat zou zijn gebeurd.

Omdat ze niet gewend was de valse namen te gebruiken moest Polina bepaalde stukken van de brief twee of drie keer overschrijven. Ze vond het nog steeds bespottelijk om voor Alec of voor haar zus een andere naam te gebruiken. Het was net een spel, kinderen die deden alsof ze spion of geheim agent waren. Maar haar zus stortte zich vol enthousiasme op het spel. Toen Polina en zij hadden afgesproken in Kirovski Park, om afscheid te nemen, kwam ze gewapend met een lijstje favoriete valse namen.

– Ik heb mijn naam nooit echt mooi gevonden. Zo gewoon-tjes. Nadja. Echt een naam voor iemand die in een kantine werkt.

Ze hadden elkaar getroffen op een zonnige zondagmiddag. Polina was er als eerste en had een bankje onder een linde bezet gehouden, niet ver van de plek waar de mannen domino

speelden. Het was een week voor hun vertrek geweest. Die hele week, die hele maand, waren zij en Alec bezig geweest om hun papieren notarieel te laten bekrachtigen, hun waardevolle spullen te laten taxeren, te marchanderen met de naaister die voor hen plunjezakken op maat maakte, toezicht te houden op de timmerlieden die de transportkisten maakten, en in het geheim afscheid te nemen. Al die tijd had ze slecht geslapen. Nog voor ze 's ochtends haar ogen opendeed voelde ze de druk van alle taken die nog op haar lagen te wachten. Daar op dat bankje realiseerde Polina zich dat het weken, zo niet maanden, geleden was dat ze voor het laatst een dergelijk moment voor zichzelf had gehad. Het was een warme, onbewolkte dag, wat zelfs eind juni ongebruikelijk was in Riga. Op de paden liepen jonge moeders die een kinderwagen voor zich uit duwden en oma's die achter kleinkinderen aan sloften en hen probeerden te verlokken met een wafel of met een geschildte komkommer. Om haar heen bevonden zich de inwoners van haar geboortestad, stuk voor stuk met de individuele en anonieme uitstraling van stadsmensen. Polina ontleende vreugde aan het gevoel dat ze, in ieder geval op dat moment, niet van hen was te onderscheiden. Niemand kon zien dat ze een verraadster was van het moederland, een stateloos, stuurloos iemand. Ze streek haar rok glad en keek door de boomtakken omhoog. Toen Polina de warmte van de zon op haar hoofd voelde, probeerde ze naar zichzelf te kijken vanuit het gezichtspunt van de zon. Ze zou zich kunnen voorstellen dat ze van zo'n grote hoogte kon doorgaan voor een groen blaadje te midden van andere groene blaadjes, of voor een zilverkleurige vis te midden van andere zilverkleurige vissen in een doodgewoon beekje.

Al van een afstandje herkende ze Nadja's energieke, geagiteerde loopje. Met haar platte schoenen, haar rokje en het handtasje waarmee ze liep te zwaaien zag Nadja, die twintig was, eruit als een meisje dat voor de grap de kleren van haar moeder heeft aangetrokken. Door het verschil in leeftijd en

door het karakter van haar zus, koesterde Polina eerder moederlijke dan zusterlijke gevoelens voor haar. Polina's moeder zei vaak tegen haar vriendinnen dat Polina zich, in tegenstelling tot andere kleine kinderen in soortgelijke omstandigheden, nooit had verzet tegen het idee of de realiteit van een zusje. Hoewel ze acht jaar ouder was dan Nadja had Polina geen herinneringen aan de tijd dat haar zusje er nog niet was, dus kon ze onmogelijk zeggen wie van hen beiden de karakterontwikkeling van de ander het meest had beïnvloed. Was zij zo'n moederlijk type geworden door Nadja, of was Nadja zo kinderlijk gebleven door haar? In zekere zin vertoonde Nadja wel overeenkomsten met Alec, met als verschil dat Alecs kinderlijkheid hem leek te beschermen tegen de buitenwereld, terwijl die van Nadja haar juist kwetsbaar maakte.

– Ik heb Anastasia altijd wel een mooie naam gevonden, had Nadja gezegd. Of anders iets van Brigitte of Sophia.

Ze had zich naast Polina op het bankje laten zakken en haar handtasje in het gras gezet, naast een poot van het bankje, waar ze hem zo zou kunnen vergeten. Dezelfde mensen in het park die onmogelijk konden zien dat Polina het moederland had verraden, konden vermoedelijk ook niet zien dat Polina en zij zussen waren. Polina had het uiterlijk van haar vader: bleke huid, blond haar, grijze ogen en een hoekig gezicht. Als Nadja al op iemand leek, dan was het op haar moeder: donker haar, brede mond, reebruine ogen en een sterrenwolk van sproeten op haar neus en wangen – al was haar opvallendste kenmerk het smalle spleetje tussen haar twee voortanden, dat zichtbaar werd zodra ze lachte of glimlachte.

– Nou ja, je kunt elke naam kiezen die je maar wilt, had Polina gezegd.

– Welke kies jij?

– Ik weet het nog niet. Een gewone naam.

– En Alec?

– Igor.

- Ik heb hem nooit als een Igor gezien.
- Vroeger had hij een vriendje dat Igor heette, en diens vader kon met zijn tanden spijkers krombuigen.
- Hoe heette de vader van dat vriendje?
- Dat heb ik niet gevraagd. Maar die vader zelf heeft hij nooit willen zijn. Hij wilde altijd Igor zijn. Hij wilde een vader hebben die met zijn tanden spijkers kon krombuigen.
- Het zou me niets verbazen als Alecs eigen vader ook met zijn tanden spijkers kon krombuigen.
- Vast. Als het zou moeten.
- En hoe zullen we papa en mama noemen?
- Papa en mama.
- Levert dat geen problemen op?
- Ik denk het niet.
- We zouden het ook over hem en haar kunnen hebben.
- Liever niet. Ik vind het allemaal al erg genoeg.

Zelfs als de relatie met haar ouders niet zou zijn bekoeld zou hun vader, partijfunctionaris en kapitein ter zee, er bezwaar tegen hebben dat ze haar brieven naar hun appartement stuurde, veronderstelde Polina. Ze was van plan haar brieven naar Arik Farberman te sturen, een vriend van Alec, een refusenik die al vijf jaar vastzat in Riga. Arik vervulde die rol ook voor andere emigranten die familieleden hadden achtergelaten – partijfunctionarissen, gerespecteerde vaklieden, of mensen die van nature voorzichtig waren – en die thuis geen brieven uit het Westen in de bus wilden krijgen. De valse namen waren voor het geval de post werd onderschept.

Toen Nadja en zij elkaar omhelsden, voelde Polina de haren van haar zus tegen haar huid, en de scherpe rand van Nadja's zilveren schelp-oorbel tegen haar wang. Toen ze elkaar weer loslieten liet de oorbel een afdruk na, waar Nadja de aandacht op vestigde om het maar niet over hun afscheid te hoeven hebben. Polina wilde ook geen dramatische scène. Ze zag voor zich hoe ze elkaar in een ander leven zouden weerzien, twee

vrouwen op een vliegveld, die elkaar slechts met moeite herkenden.

Toen ze opstonden van het bankje en over het paadje liepen, merkte Polina dat Nadja haar handtas was vergeten. Nadja rende terug om hem te halen.

- Er zit niets in, behalve het papiertje met de valse namen.
- Wie moet er nou voortaan op letten dat je je handtas niet vergeet? had Polina gevraagd.
- Telkens wanneer ik mijn handtas vergeet zal ik aan jou denken, had Nadja glimlachend geantwoord.